

'शेतकरी प्रथम' मधून गाव शिवारांत समृद्धी

सूर्यकांत नेटके

महात्मा फुले कृषी विद्यापीठाने नगर जिल्ह्यातील चार गावे सात वर्षांपूर्वी दत्तक घेत तेथे 'शेतकरी प्रथम प्रकल्प राबवला. एकात्मिक शेती पद्धती, तंत्रज्ञान, विविध पूरक व्यवसायांचे उपक्रम यशस्वी राबवले. त्यातून पीक उत्पादनात वाढ झालीच. शिवाय पूरक व्यवसायांच्या आधारे अनेक कुटुंबांसाठी मोठा आर्थिक आधार तयार होत समृद्धी नांदण्यास मदत झाली.

एकात्मिक व्यवस्थापनातून च्वारीचे उत्पादन एकरी चार क्विंटलवरून आठ क्विंटलवर पोहोचले.

- फुले सुचित्रा, फुले रेवती, फुले वसुधा, फुले अनुराधा या सुधारित वाणांचा वापर. एकरी चार क्विंटलवरून ८ क्विंटलपर्यंत उत्पादनवाढ.
- सहा वर्षांत चारशे एकरांवर हरभरा. दिव्जय, विशाल वाणांचा वापर. यंत्राद्वारे काढणी करता येत असल्याने खर्चात वचत. एकरी ५ क्विंटलवरून ८ क्विंटलपर्यंत उत्पादन वाढ.
- तुरीच्या विपुला, फुले राजेश्वरी, बीडीएन ७९१ आदी सुधारित वाणांचा वापर. एकरी पाच क्विंटलवरून ८ किलोपर्यंत उत्पादनवाढ.
- सोयाबीनचे दोनशे एकरहून अधिक क्षेत्रात उत्पादन व २५ टक्के उत्पादन वाढ.
- बाजरीचे आहारातील महत्त्व समजून विद्यापीठात संशोधित धनशक्ती व आदिशक्ती या सुधारित वाणांचा वापर. सहा वर्षांत ४०० हेक्टरवर बाजरी. एकरी नऊ क्विंटलवरून १२ क्विंटलपर्यंत उत्पादनवाढ.
- राहुरी, राहुराहा तालुक्यांसह जिल्हाभरात डाळिंब क्षेत्र आहे. प्रकल्पाद्वारे भगवा, फुले सुपर भगवा या वाणांची ३५० शेतकऱ्यांकडे प्रायोगिक तत्वावर लागवड. विद्यापीठ विकसित निविष्टा व अन्य तंत्रज्ञानाद्वारे एकरी पाच ५ टनांवरून

साडेसात टनांपर्यंत उत्पादन वाढ.

सोयाबीन, हरभरा बीजोत्पादन

विद्यापीठ विकसित व शेतकऱ्यांकडून मागणी असलेल्या सोयाबीनच्या फुले संगम, हरभऱ्याच्या फुले विक्रम या वाणांच्या बीजोत्पादनाला चालना देण्यात आली. या प्रकल्पात सोयाबीनसाठी ७५, तर हरभरा पिकासाठी ६१ शेतकरी सहभागी झाले. त्यांना आर्थिक फायदाही चांगला झाला.

पूरक व्यवसायांना प्रोत्साहन

प्रकल्पांतर्गत गावांतील महिला, अल्प व अल्पव्ययभूधारकांना प्रोत्साहन दिल्याने १२५ जण शेळीपालन, कुक्कुटपालन, दुग्ध व्यवसाय, मस्त्यपालनाशी जोडले गेले. परसवागेतील कुक्कुटपालन या उपक्रमातून सहा वर्षांत चार गावांतील ५६४ कुटुंबांना कावेरी या देशी वाणाच्या एक दिवस वयाच्या प्रत्येकी साठ पिलांचे वाटप करण्यात आले. खाद्य व्यवस्थापन, लसीकरण व अन्य बाबींचेही प्रशिक्षण दिले. आज या व्यवसायातून वर्षाला तीस ते चाळीस हजारपर्यंत उत्पन्नाची जोड मिळवणे कुटुंबांना शक्य होत आहे. मांसासह दुधाचा फायदेशीर शेळीची पैदास, संवर्धन

“यागर्दशन, सुधारित वाण, तंत्रज्ञान व्यवस्थापन या गोष्टीमुळे च्वारी, हरभरा, सोयाबीन आदी पिकांचे उत्पादन वाढले आहे. सोयाबीन बीजोत्पादनातूनही चांगला आर्थिक फायदा झाला.”
ताराचंद गागरे ९८९०२९४२४५
तांभरे, ता. राहुरी

“माझी अल्प शेती आहे. प्रकल्पांतर्गत शेळीपालनासाठी बोकड, कुक्कुटपालनासाठी पिले मिळाली. आज या पूरक व्यवसायांमुळे मोठा आर्थिक आधार तयार झाला आहे.”
विष्णू विघाटे ८८८४३६५७२
तांभरे

होण्यासा १० शेतकरी गटांना उच्च गुणवत्तेच्या बोकडांचे संगमनेरी शेळी संशोधन केंद्राद्वारे मोफत वाटप झाले. प्रशिक्षणांद्वारे सव्वाशे शेतकऱ्यांनी केलेल्या शेळीपालनातून सात वर्षांत शेळ्यांची संख्या ६५० ने वाढली. प्रति कुटुंबाला वर्षाला ६५ ते ७० हजार रुपयांचा आधार झाला आहे. बीस शेतकऱ्यांना गांडुळ खतांचे वेड, बीज देण्यात आले.

दुग्ध व्यवसायाला चालना
दत्तक घेतलेल्या गावांत महा वर्षांत पाचशेच्या जवळपास कुटुंबांनी दुग्ध व्यवसाय सुरू केला. त्यांना जनिवर्धन दुग्धजळ जाती, कुत्राम रेतन, फुले जयवंत व गुणवंत ही चारा पिके तसेच मुक्त गोठा पद्धती, मुख्यतः तंत्रज्ञान आदींवाकून मार्गदर्शन करण्यात आले. चारा पिकांचा ३२ हजार टोने पुरवण्यात आले. काढणीपरचात तंत्रज्ञानांतर्गत चिंचविहिरे व कणगर येथे दोन महिला वचत गटांना मिना डाळ मिल देण्यात आल्या.

देशी कोंबडीपालनास चालना मिळाली.

डॉ. पंडित खर्डे ८२७५०३३८२२ (प्रकल्प प्रमुख)
डॉ. सचिन सदाफळ ७५८८००५२९१ (सहप्रकल्प प्रमुख)

विविध सूत्रांचा अवलंब
प्रकल्पांतर्गत गावांच्या शिवारात हलक्या, मुरमाड पद्धतीची जमीन आहे. पूर्वी तेथे बाजरी, च्वारी, हरभरा यासारखी पिके असत. पण त्यात तांत्रिक व्यवस्थापनाचा तितका वापर नव्हता. प्रकल्पात विविध हंगामी व फळपिकांसाठी कार्यशाळा घेण्यात आल्या. मूलस्थानी जलसंधारण, जमिनीच्या प्रकारानुसार सुधारित वाणांची निवड, बीज प्रक्रिया, पेरणीनंतर ओलावा व्यवस्थापन, एकात्मिक कीड व्यवस्थापन आदी सूत्रांवाकून मार्गदर्शन करण्यात आले.

“रग्यात केवळ आमच्या कृषी विद्यापीठातच 'शेतकरी प्रथम प्रकल्प' राबविण्यात येत आहे. राष्ट्रीय स्तरावरील उत्कृष्ट ध्वजून त्याचा सन्मान झाला आहे. यात नृणधान्ये, कडधान्ये, फळपिके, दुग्ध व्यवसाय, शेळीपालन, परसवागेतील कुक्कुटपालन, गांडुळ खत उत्पादन, मुरघास, चारापिके आदी पटकांचा समावेश आहे. एकात्मिक शेती पद्धतीचा अखलंब केल्यामुळे शेतकऱ्यांना शाश्वत उत्पन्नाचा मार्ग मिळाला आहे.”
डॉ. पी. जी. पाटील,
कुलगुरु, महात्मा फुले कृषी विद्यापीठ, राहुरी

प्रकल्पांतर्गत सुधारित चारावाणांची लागवड शेतकऱ्यांनी केली.

(छायाचित्रे : सूर्यकांत नेटके)

प्रकल्पातील बाबी व फलश्रुती
■ चार गावांच्या शिवारात ७५० एकरांवर च्वारी, जमिनीचा पोत व त्यास अनुकूल